

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ОСВІТИ ЯК КОМПЛЕКСНЕ ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У статті аналізується моніторинг якості освіти як діагностико-прогностичне комплексне дослідження за різноманітними показниками освітньої діяльності.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, моніторингове дослідження, рівні функціонування освіти, показники якості навчальної роботи, критерії, системний підхід.

The paper focuses on educational monitoring viewed as diagnostic and prognostic complex investigation of education quality in accordance with various markers of educational activity.

Key words: monitoring, quality of education, monitoring investigation, levels of functioning of education, markers of learning process quality, criteria, systemic approach.

Постановка проблеми. Серед соціальних інститутів суспільства освіта займає одну з провідних позицій, адже благо людини, становище культури та духовності в суспільстві, темпи економічного, науково-технічного, політичного й соціального прогресу залежать від якості та рівня освіти. Якість освіти є тим показником, за яким визначається ефективність функціонування системи освіти будь-якої держави на кожному етапі її розвитку. Якість освіти – це сукупність властивостей системи освітньої галузі, що відповідає сучасним вимогам педагогічної теорії та практики й спроможна задовольнити освітні потреби особистості, суспільства, держави.

Якість освіти – складна філософська, соціально-педагогічна, управлінська, економічна наукова категорія. Сучасні вітчизняні та зарубіжні автори переважно розглядають якість освіти одразу в кількох аспектах: соціально-філософському, освітянському, педагогічному (В. Андрущенко, В. Астахова, К. Астахова, Л. Горбунова, М. Згуровський, В. Кремень, М. Култаєва, М. Лукашевич, В. Лутай, І. Надольний, В. Ткаченко, М. Михальченко, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, І. Предборська, М. Степко та інші), соціально-філософському, філософсько-освітянському, управлінському (О. Величко, В. Вікторов, А. Гофрон, Т. Гусен, Д. Дзвінчук, Б. Жебровський, А. Тайджман), суспільно-економічному, соціокультурному та освітянському (К. Корсак), соціальному та педагогічному (Г. Поберезська), освітянському, філософському, культури тринітаризму (О. Субетто), соціологічному (В. Кушерець, М. Романенко, О. Свідін, Н. Щипачова). Якість освіти як соціальна категорія розглядається як сукупність властивостей освіти, що визначають її здатність задовольняти відповідні потреби особистості, суспільства, держави згідно з призначенням освіти [5: 3].

Для отримання інтегральної оцінки якості освіти необхідно виміряти й оцінити якість усіх її складників – матеріальних, нематеріальних, процесуальних і результативних. Одним з основних способів отримання такої інформації є організація та проведення моніторингових досліджень,

головною метою яких є збирання, обробка, зберігання та поширення інформації про освітню систему або її окремі елементи, оцінювання й аналіз її показників на всіх рівнях функціонування, поширення та доступ до цієї інформації громадськості, різних користувачів освітніх послуг, посилення управлінських дій щодо якісних показників в освіті, прогнозування її розвитку.

Аналіз наукової літератури свідчить, що поняття „моніторинг” введено в науковий обіг у 60-х рр. ХХ ст., а одне з перших його нормативних визначень подано в 1977 р. в Міжнародній енциклопедії освіти як технологія постійного спостереження конкретного явища, його оцінки й прогнозування розвитку. Проте моніторингові дослідження проблем освіти як феномен управління освітою, як новий напрям прикладних наук зародився понад сто років тому в США. У листопаді 1900 р. президенти дванадцятьох університетів північного сходу США створили організацію, яку назвали Радою коледжів із вступних іспитів. Завданням цієї організації було адміністрування спільного для її засновників вступного іспиту. На сучасному етапі моніторингові дослідження якості освітньої системи України є надзвичайно актуальними, тому що в процесі моніторингу: здобувається об’єктивна інформація про якість освіти на різних рівнях відповідно до завдань державної політики в галузі освіти; стан системи освіти, прогнозується її розвиток; органи державної влади забезпечуються статистичною та аналітичною інформацією про якість освіти [7].

Метою статті є дослідження комплексності та системності моніторингових досліджень на різних рівнях функціонування системи освіти.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг якості освіти – це науково обґрунтована, неперервна, діагностико-прогностична комплексна система збору, зберігання, аналізу й розповсюдження інформації про якість освітніх послуг на основі їх відповідності визначеним цілям та отриманим результатам (комплексне відстеження якості за всіма показниками освітньої діяльності). Сутнісними характеристиками моніторингу в освіті є інформаційна система обстеження стану освіти, прийняття управлінських рішень на основі отриманої інформації. Тобто моніторинг базується на чіткій основі, якою виступають відповідність будь-якому стандарту, еталону, закону, або порівняльні дані для двох чи кількох подібних за характеристиками систем, або тимчасові динамічні ряди, що характеризують розвиток об’єкта моніторингу.

Моніторинг якості освіти використовується у двох напрямках: управлінський – для прийняття відповідних управлінських рішень (як система збору, накопичення інформації про стан освіти, обробки показників динаміки її розвитку) та наукового дослідження – для визначення й створення оптимальних умов здійснення освітнього процесу з метою досягнення максимально позитивного результату.

Освітній моніторинг має свою специфіку – він не лише надає інформацію про стан освітньої системи, але запускає механізми поточного регулювання (саморегулювання). Моніторинг має комплексний, системний характер і створює умови для планування – річного, перспективного, стратегічного, дозволяє оцінити ефективність функціонування та розвитку навчального закладу не формально, а за досягнутими показниками.

Система моніторингу якості освіти підпорядкована ієрархічним зв’язкам освітньої системи. Система моніторингу виявляється на різних рівнях функціонування освіти:

- **індивідуальному рівні** – самооцінка учнями й студентами якості своєї загальноосвітньої та професійної підготовки, суспільної, професійної і життєвої компетентності, досвіду оволодіння алгоритмічними й евристичними способами діяльності, навичками критичного мислення тощо;
- **локальному рівні** – оцінювання навчальним закладом учасників навчально-виховного процесу щодо якості освіти, досягнення ними поставленої мети в опануванні вимог державного стандарту відповідного рівня освіти, коригування стратегії розвитку за соціальними, педагогічними, економічними та іншими показниками;
- **муніципальному рівні** – оцінювання місцевими органами управління суб’єктів освітньої діяльності (рівня навчальних досягнень учнів і студентів, кваліфікації та педагогічної майстерності вчителів і викладачів, компетентності керівників навчальних закладів тощо) та порівняння результатів діяльності власної мережі навчальних закладів;
- **регіональному рівні** – оцінювання ефективності функціонування місцевої системи освіти, зокрема підпорядкованих органів управління, забезпечення ними державної освітньої політики в регіоні, вибіркоче вивчення ефективності роботи окремих навчальних закладів й органів управління, вдосконалення мережі навчальних закладів на

підставі аналізу одержаних даних [8: 14];

- **державному рівні** (всеукраїнському, національному) – акцентоване й узагальнене оцінювання якості функціонування національної системи освіти та порівняння її показників з міжнародними індикаторами й системами, аналіз і порівняння стану реалізації державної освітньої політики в різних регіонах України;
- **міжнародному рівні** – оцінювання якості функціонування систем освіти різних країн світу; порівняння показників якості освіти; узагальнення інформації про якість освіти у світі в цілому; визначення тенденцій розвитку освіти [1: 77].

Комплексність моніторингу якості освіти на рівні загальноосвітнього навчального закладу виявляється в дослідженні багатокомпонентної структури якості загальної середньої освіти. Серед найважливіших компонентів структури якості цієї ланки освіти українські науковці виділяють:

- якість навчального процесу як результату педагогічної діяльності;
- якість навчально-методичного забезпечення (освітніх програм, навчальної літератури, підручників і посібників);
- якість професійної підготовки й кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних кадрів;
- якість ресурсного забезпечення та навчального середовища, у якому відбувається освітній процес (правового, фінансового, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного);
- якість особистісних рис і здібностей учнів;
- якість державно-громадського управління системою освіти;
- результативність та розгалуженість інституту зовнішнього оцінювання якості освіти (національної системи моніторингу якості освіти);
- якість проведення, інтерпретації результатів моніторингових досліджень у системі освіти;
- якість та ефективність державного управління освіти [6: 50].

Наведемо схему моніторингового дослідження на рівні обласної (міської) системи управління загальною середньою освітою. Моніторингова модель обласної (міської) системи управління загальною середньою освітою (розроблена О. Байназаровою [8]) складається з чотирьох підсистем, які відображають різні види та сторони діяльності закладів освіти. У кожній з них передбачається комплекс моніторингових досліджень.

У першій педагогічній підсистемі проводиться моніторинг різних видів діяльності учнів: аналіз відвідування навчальних занять; рівень навчальних досягнень; тематична атестація; навчальні практики; участь у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з базових дисциплін, конкурсах, турнірах; працевлаштування випускників.

Друга підсистема – науково-методична – передбачає моніторинг: методичної та експериментальної роботи; кадрового складу вчителів; науково-методичного забезпечення навчального процесу; навчально-методичне забезпечення викладання інваріативних та варіативних курсів; рівня викладання базових дисциплін; виконання навчального плану та навчальних програм.

Моніторинг третьої – соціальної підсистеми – включає оцінку діяльності закладів освіти з соціальних питань: охорона здоров'я учнів та вчителів; дотримання в навчальних кабінетах правил техніки безпеки; соціальний та професійний захист вчителів.

У четвертій, економічній підсистемі, оцінюється матеріально-технічне забезпечення навчальних закладів [8: 47].

Зазначена система моніторингу якості освіти на обласному (міському) рівні була використана нами під час проектування внутрішкільного моніторингу. Подальша реалізація представленої моделі потребувала розробки технології моніторингових досліджень, що передбачала аналіз діяльності підсистем моделі, обґрунтування критеріїв та показників для оцінки діяльності закладу освіти, діагностику їхньої роботи. У пропонуваній розвідці наведемо основні показники й критерії якості навчальної роботи загальноосвітнього навчального закладу. Під час їхнього визначення ми дотримувалися такого трактування базових понять. Критерій – 1. Мірило оцінювання визнаних параметрів, які описуються певними показниками; 2. Мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації. Критерії якості освіти – норми відповідності рівнів підготовки школярів, діяльності навчального закладу й управління

навчальним процесом встановленим вимогам якості освіти [1: 106]. Показники – результати спостереження, які піддаються фіксації. Це кількісний вимір критерію, який відображає вимірювану сторону критерію [1: 109].

На основі опрацювання науково-методичної літератури з предмету дослідження, нами було визначено систему показників і критеріїв якості навчальної роботи загальноосвітнього навчального закладу (Табл. 1).

Таблиця 1.

Показники і критерії оцінювання якості навчальної роботи загальноосвітнього навчального закладу

Показники	Критерії оцінювання
Організація профільного навчання у старшій школі	Відсоток учнів 10-11 класів, охоплених профільним навчанням від загальної кількості учнів 10-11 класів
Організація поглибленого вивчення навчальних предметів у загальноосвітньому навчальному закладі	Відсоток учнів, охоплених поглибленим вивченням навчальних предметів, від загальної кількості учнів загальноосвітнього навчального закладу
Якісний показник навчальних досягнень учнів за результатами семестрового оцінювання (СО)	Відсоток учнів, які мають достатній та високий рівень навчальних досягнень за результатами СО: $\frac{K_D + K_V}{K_U} \cdot 100$, де K_D – кількість учнів, які мають достатній рівень навчальних досягнень за результатами СО; K_V – кількість учнів, які мають високий рівень навчальних досягнень за результатами СО; K_U – загальна кількість учнів.
Якісний показник навчальних досягнень учнів за результатами зрізів знань	Відсоток учнів, які мають достатній та високий рівень навчальних досягнень за результатами зрізів знань
Забезпечення умов самоосвітнього процесу	Бібліотечно-інформаційні ресурси (кількість примірників на 100 учнів).
Комп'ютеризація загальноосвітнього навчального закладу	Кількість сучасних комп'ютерів (не нижче рівня Pentium III) на 1000 учнів:
Забезпеченість учнів підручниками	У відсотках до кількості учнів
Охоплення дітей та учнівської молоді гуртковою роботою загальноосвітнім навчальним закладом	Відсоток учнів, охоплених гуртковою роботою на базі загальноосвітнього навчального закладу, від загальної кількості учнів ЗНЗ
Результативність участі учнів ЗНЗ в обласному та Всеукраїнському етапах олімпіад з базових дисциплін	Відсоток учнів-учасників III–IV турів Всеукраїнських предметних олімпіад, від загальної кількості учнів
Результативність участі учнів у конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт	Відсоток учнів-учасників II–III етапу конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт, від загальної кількості учнів
Вступ до вищих навчальних закладів	Відсоток випускників, що вступили до ВНЗ, від загальної кількості учнів
Освітній рівень педагогічних працівників	Відсоток кількості педагогічних працівників загальноосвітнього навчального закладу з повною вищою освітою (спеціалістів, магістрів) від загальної кількості педагогічних працівників ЗНЗ

Показники	Критерії оцінювання
Якісний склад педагогічних працівників	Відсоток кількості педагогічних працівників загальноосвітнього навчального закладу, які мають вищу категорію, педагогічні звання „учитель-методист”, „старший вчитель”, від загальної кількості педагогічних працівників ЗНЗ
Підвищення кваліфікації педагогічних працівників	Виконання плану згідно з поданою заявкою за останні 5 років
Дослідницька діяльність вчителів	Авторські програми, статті, методичні розробки; використання творчого потенціалу вчителів-науковців у розвитку ЗНЗ та освіти району (кількість матеріалів (в одиницях і друкованих аркушах) на одного вчителя ЗНЗ)
Навчання педагогічних працівників за програмою „Intel® Навчання для майбутнього” та іншими освітніми ІКТ-програмами	Відсоток навчених від загальної кількості педагогічних працівників
Матеріали педагогічних працівників, що пройшли науково-методичну експертизу та рекомендовані до використання	Кількість матеріалів (в одиницях і друкованих аркушах) на одного вчителя ЗНЗ

Таким чином, при визначенні показників і критеріїв якості навчальної роботи загальноосвітнього навчального закладу ми дотримувалися інтегративної моделі [2], якість освіти якої детермінована одночасно результатами навчання, кваліфікацією вчителя, а також умовами, які необхідні для забезпечення якості навчально-виховного процесу.

Розглянемо приклад побудови системи освітнього моніторингу вищого навчального закладу [3]. Комплексний підхід при проведенні моніторингового дослідження дозволяє розглядати діяльність вищого навчального закладу як складну систему взаємодії елементів, що до неї входять. Такий підхід дозволяє представити роботу ВНЗ у повному обсязі, виявити слабкі місця, їх причини та визначити комплекс заходів щодо їх усунення. Проведення освітнього моніторингу передбачає на початку чітке визначення мети проведення моніторингу, змісту, структури, критеріїв якості освіти, а саме – що очікується в результаті дослідження і як це вплине на діяльність ВНЗ. На цьому етапі створюється нормативний еталон (стандарт) діяльності ВНЗ; визначаються критерії, показники, індикатори якості для вимірювання стану. Наступним кроком є розробка технології здійснення моніторингу та його інструментарію, обираються методики вимірювання. Цей етап залежить від завдань моніторингу та обсягу необхідної інформації. Після добору інструментарію визначаються етапи дослідження: складається план проведення моніторингу, визначаються терміни проведення дослідження та відповідальні особи. За планом проводиться збір даних (результати тестів, спостережень за обраними методиками тощо). Потім дані обробляються та аналізуються, на основі інтерпретації отриманих результатів здійснюється рефлексивний аналіз та виробляються рекомендації для подальшого розвитку об'єкта дослідження (програма корекційних заходів). Наступний етап – процес коригування (самокоригування) та контролю (самоконтролю). Коригування передбачає унесення певних змін у процес функціонування ВНЗ на основі розроблених рекомендацій, а контроль – констатування правильного виконання розроблених рекомендацій. Далі відбувається оприлюднення результатів.

Висновки. Таким чином, моніторинг якості освіти є комплексним, системним процесом і з позицій дослідження складної системи, якою є система освіти і якість освіти, і з позицій комплексності процедури моніторингового дослідження. Комплексне, системне моніторингове дослідження передбачає оцінювання таких складників: ресурси, що вкладаються в освіту; освітній процес; результати, що продукує освітня система й зворотній зв'язок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Педагогика. Учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновационных технологий, 2003. – 608 с.
2. Касянова О. М. Моніторинг в управлінні навчальним закладом / О. М. Касянова. Управлінський супровід моніторингу якості освіти / Т. Б. Волобуєва. – Х. : Основа, 2004. – 96 с.



3. Кретович С. С. Поняття, сутність та характеристика моніторингу розвитку вищого навчального закладу / С. С. Кретович // Вісник ТІМО. – 2001. – № 5–6. – С. 45–49.
4. Моніторинг у ЗНЗ / [упор. М. Голубенко]. – К. : Шкільний світ, 2007. – 128 с.
5. Моніторинг якості освіти: 2010 (інформаційно-аналітичний вісник) / [за ред. В. І. Войтенко]. – Хмельницький : ХОІППО, 2010. – 178 с.
6. Моніторинг якості освіти: становлення та розвиток в Україні: Рекомендації з освітньої політики / [під заг. ред. О. І. Локшиної]. – К. : К.І.С., 2004. – 160 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти” від 14.12.2011 № 1283 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1283-2011>
8. Приходько В. М. Моніторинг якості освіти і виховної діяльності навчального закладу. Навчально-методичний посібник для вчителя / В. М. Приходько. – Х. : Основа, 2007. – 144 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пасічник Наталя Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної математики, статистики та економіки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.